

In. 4404

ROMÂNII
IN
DACIA TRAIANĂ

PÂNĂ LA
INTEMEIEREA PRINCIPATELOR

(CHESTIUNEA ROMÂNĂ)

DE

DONAȚIUNE

DIMITRE ONCIUL

Atelier grafic I. V. SOCECŪ, București

1902

= C 105703 n

BUCHARESTI

COTA

13 382

Re 27/03

1956

B.C.U. Bucuresti

C105703

67583

ROMÂNII IN DACIA TRAIANĂ

PÂNĂ LA INTEMEIAREA PRINCIPATELOR

(CHESTIUNEA ROMÂNĂ)*

Dela cele dintâi mărturii despre Românii din Dacia Traiană, tradiția istorică eră că ei sunt aci din timpul dominațiunei romane. Dejë în secolul XI scriitorul byzantin KEKAVMENOS pune originea «Vlahilor» la cucerirea Daciei de către împăratul Traian, considerându-i ca urmași ai Dacilor supuși de acest împărat; iar în secolul XII cronicarul byzantin KINNAMOS numește pe Vlahii din nordul Dunărei ca «urmași ai vechilor coloni din Italia». In cronicile ungurești ei sunt arătați ca «coloni ai Romanilor», știre luată dintr'un isvor comun, anterior secolului XIII. Această tradiție istorică, cunoscută in Ungaria, umanistul BONFIN, istoriograf al Ungariei la curtea

---

* Din «Enciclopedia Română», publicată din înstrăcinarea și sub auspiciile «Asociațiunei pentru literatura română și cultura poporului român», de Dr. C. Diaconovich (editura W. Krafft, Sibiu), vol. III.

regelui Matei Corvin, a precizat-o dupe știrile scriitorilor antici despre cucerirea și colonizarea Daciei, arătând pe Români ca urmași ai coloniilor romane, aduse în Dacia de Traian. Pe baza tradiției istorice, precisată de Bonfin, stau apoi, până în secolul XVIII, istoriografii următori care s'au ocupat de această chestiune.

În istoriografia română, cele dintâi cronice au numai o amintire vagă și întunecată despre originea romană a Românilor, care «au venit dela Râm» (=Roma) sau care «s'au despărțit de Romani». Abia MIRON COSTIN († 1692), în «*Cartea pentru descălecatul dentăiu*», a dat, pe urmele lui Bonfin, acestei tradițiuni naționale o formă precisă, cu expunere istorică a cuceririi și colonizării romane a Daciei. Dupe el, fiul seu NICOLAE COSTIN (*Cartea pentru descălecatul dentăiu*) și mai ales DIMITRIE CANTEMIR (*Chronicul Romano-Moldo-Vlahilor*) au completat, în direcția dată, cunoștințele istorice despre începutul Românilor în Dacia. Mai puțin cunoscută a remas «*Istoria țării Românești dintru început*» (fragment), scrisă în același spirit, probabil de șolnicul Constantin Cantacuzino († 1716).

Vechea tradiție istorică, desvoltată în direcția dată de Bonfin, a fost general admisă în istoriografie până în a doua jumătate a secolului XVIII. Cel dintâiu care se abate

delă tradiție, în mod critic, este THUNMANN (*Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig 1774); el susține că Daco-Românii sunt urmașii Dacilor romanizați sub dominațiunea romană, precum Macedo-Românii urmașii Thracilor romanizați din peninsula Balcanică. Prin această publicație s'a atras atenția mai ales asupra Macedo-Românilor, pără atunci lăsați aproape în afară de discuție în scrierile relative la originea Românilor. — SULZER (*Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien 1781—1782) caută apoi originea tuturor Românilor în peninsula Balcanică, unde admite că ei s'au format ca popor omogen și de unde ei ar fi venit în nordul Dunărei abia în secolul XII și XIII. Argumentele principale ale acestei ipoteze sunt: 1) mărturia scriitorilor antici despre strămutarea peste Dunare a provincialilor romani din Dacia Traiană, la părăsirea acestei provincii sub Aurelian (270—274); 2) lipsa de mărturii sigure despre existența Românilor în nordul Dunărei înainte de secolul XII, pe când în sudul Dunărei ei se află numeroși și respândiți; 3) unitatea limbei Daco-Românilor și a Macedo-Românilor, care presupune o anterioară unitate teritorială; 4) religia Românilor, devotați bisericeii resăritene, care nu s'a putut forma în Dacia, unde sub stăpânirile păgâne nu

există organizație bisericească, iar dupe creștinarea Ungurilor predomină catolicismul ; 5) starea politică a Românilor în Transilvania, unde ei eră lipsiți de drepturi politice față cu celelalte trei națiuni (Unguri, Secui și Sași), ceea ce nu s'ar putea admite la un popor autohton. — Această ipotesă a fost primită în parte de ENGEL (*Commentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium et origine Valachorum*, Vindobonae 1794; *Geschichte der Moldau und Walachei*, Halle + 1804), care însă pune immigrarea în secolul IX înainte de venirea Ungurilor, pe când ambele maluri ale Dunărei eră sub stăpânire bulgară.

Nouele teorii despre originea Românilor, mai ales cele ale lui Sulzer și Engel, n'au aflat la început aderenți în istoriografie; totuși ipotesa lui Sulzer a fost pusă numai decât în serviciul luptelor politice, spre a contesta Românilor din Transilvania dreptul istoric pe care ei îl invocă într'o petiție către împăratul Leopold II. (*Supplex libellus Valachorum Transilvaniae cum notis historico-criticis I. L. E[der] civis Transilvani*, Cluj 1791). In contra lor se îndreaptă scrierea lui MAIOR: «*Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*» (Buda 1812), susținând continuitatea și puritatea elementului roman; în același spirit sunt și scrierile istorice ale contemporanilor sei ȘINCAI (*Chronica Românilor*,

tipărită mai târziu; *Respuns lui Eder*, nepublicat) și CLAIN (nepublicate).

Un mod de a vedea deosebit de cel al istoricilor transilvăneni se află în Principate, în publicațiunile apărute la începutul secolului XIX în limba grecească asupra istoriei române: FRAȚII TUNUSLI, *Istoria Țerei-Românești* (Viena 1806), PHILIPPIDE, *Istoria României* (Lipsca 1816), FOTINO, *Istoria Daciei* (Viena 1818). În *Istoria Tunuslilor* (tradusă dupe un manuscris românesc al familiei Cantacuzino dela finea secolului XVIII), tradiția croniciei Țerei-Românești despre originea vechiului banat al Basarabilor în Oltenia, arătat ca fiind descălecat de Români veniți de peste Dunăre «multă vreme» înainte de întemeierea principatului, este interpretată (independent de Sulzer) în înțelesul unei imigrări române din Dacia Aureliană, ca întoarcere la Români remași în Dacia Traiană, pușă dupe 600. Această interpretare a fost primită și de Fotino, care pune imigrarea pe la începutul secolului VII. Philippide se abate dela istoriografia națională de până atunci, admitând romanizarea Dacilor, pe lângă alte vederi nouă asupra istoriei vechi a Românilor.

MURGU (*Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind*, Buda 1830) apără ideile susținute de Maior,

combătând unele scrieri contrare, de altminte fără importanță. KOGĂLNICEANU (*Histoire de la Valachie et de la Moldavie*, Berlin 1837, ed. II-a 1854), dând tradiției despre descălecatul de peste Dunăre al banatului oltelesc al Basarabilor același înțeles ca la Tunusli și Fotino, admite o admigrare română din Dacia Aureliană, pe care o pune pe la finea secolului VII.

Continuitatea elementului roman, susținută și prin autoritatea lui GIBBON (*The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 1776 ș. u.), a urmat să fie menținută și în istoriografia străină, fie în concepția veche, fie în înțelesul teoriei lui Thunmann. Mai mult sau mai puțin în înțelesul acestei teorii, ea a fost admisă și de filologi. (KOPITAR, *Albanische, walachische und bulgarische Sprache*. Jahrbücher der Literatur, Wien 1829. —

+ SCHULLER, *Argumentorum pro latinitate linguae valachicae sive rumunae epicrisis*, Sibiiu, 1831; *Zur Frage über den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache*, Sibiiu 1855. —

† DIEZ, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn 1836 ș. u. — FUCHS, *Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnis zum Lateinischen*, Halle 1849).

Intre filologi, cel dintâiu care a susținut o teorie contrară continuității este slavistul MIKLOSICH (*Die slavischen Elemente im Ru-*

munischen, Wien 1862). El se deosebește de Sulzer și Engel, punând emigrarea din Dacia Aureliană ca urmare a așezării Slavilor în sudul Dunărei, prin care elementul roman de acolo a fost împins parte spre miază-zi (Macedo-Românii), parte spre miază-noapte (Daco-Românii). În scrierile sale mai din urmă (*Wanderungen der Rumunen*, Wien 1879; *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte*, Wien 1881—1882), în care dă atenție și Românilor din Istria, el n'a modificat prima sa părere decât în ce privește începutul formațiunii poporului român, punându-l înainte de cucerirea Daciei, deja la cucerirea Illyricului, unde Românii s'ar fi format mai ales prin romanizarea Illyrilor, strabunii Albanezilor de astăzi.

Astfel teoria migrațiunii, dupe Sulzer și Engel neadmisă nici de istorici nici de filologi, a fost reluată de Miklosich, mai ales din considerațiuni linguistice, care reclamă ca necesară o unitate teritorială pentru formarea limbei românești înainte de separarea celor trei dialecte principale (daco-român, macedo-român și istro-român). Inșă ea a fost respândită mai ales prin ROESLER (*Romanische Studien*, Leipzig 1871), care a susținut-o cu aparatul critic al istoriografiei moderne. Teoria lui Roesler este în fond ipotesa lui Sulzer, expusă în formă mai ști-

intîfică și completată în datele privitoare la argumentele istorice și lingvistice. În noua sa înfățișare, ea găsi mai mult resunet în istoriografie și mai ales în cercurile filologice. Dar și considerațiuni de ordine politică n'au lipsit să contribuie la propagarea ei, mai ales în Ungaria, unde în luptele naționale se căută și arme din arsenalul istoriei: astfel teoria lui Roesler a devenit o «axiomă» a istoriografiei ungurești din zilele noastre.

În afară de scrierile militante din acest punct de vedere, lipsite de seninătate științifică, teoria migrațiunii n'a aflat, dupe Miklosich și Roesler, decât un singur apărător între învățații care i-au dat o specială atenție (pe lângă cei care numai s'au pronunțat în favoarea ei), anume TOMASCHEK (*Zur Kunde der Haemus-Halbinsel*, Wien 1882), mai înainte adversar al ei. Ca argument nou, Tomaschek aduce probe pentru originea romană a creștinismului la Români, dezvoltat în imperiul roman dela Constantin M. încoace. El pune immigrarea în secolul XI și XII, socotind dela mijlocul secolului XII cele dintâi știri sigure despre Români în nordul Dunărei, fără să țină seamă de tradiția cunoscută chiar pe atunci lui Kekavmenos (pe care îl interpretează pe dos în sensul teoriei susținute) și lui Kinnamos despre originea și vechimea lor.

Continuitatea elementului roman în Dacia a găsit apărători în deosebi în: JUNG (*Die Anfänge der Rumänen*, Wien 1876; *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck 1877, ed. II 1887; *Die romanischen Landschaften des römischen Reiches*, Innsbruck 1881), Pič (*Ueber die Abstammung der Rumänen*, Leipzig 1880; *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht*, Leipzig 1882; *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Leipzig 1886) și TAMM (*Ueber den Ursprung der Rumänen*, Bonn 1891).

Jung, plecând dela colonizațiunea și romanizarea Daciei Traiane, pentru a căror intensitate aduce probe din inscripțiuni și alte mărturii antice, arată imposibilitatea unei strămutări complete a numeroasei populațiuni ce vorbea limba romană; cei remași pe loc, mai ales poporul de jos și elementul autohton romanizat, sunt străbunii Daco-Românilor, iar Macedo-Românii sunt urmașii elementului roman și romanizat din dreapta Dunărei. — Pič invocă în sprijinul continuității, pe lângă mărturiile cronicarilor despre vechimea Românilor în Dacia, mai ales starea lor politică din evul mediu în regatul ungar, unde ei se bucură de oarecare autonomie națională, cu drept propriu românesc (*jus valachicum*), recunoscut din vechime, iar nu acordat prin privilegii, precum naționalită-

ților immigrate. Pe teritoriul colonizațiunei romane mai întense, în partea sud-vestică a teritoriului daco-român, el constată la Români existența tipului roman (observat și de alți scriitori), o probă mai mult pentru continuitatea elementului roman în această parte. — Tamm, cumpănind argumentele *pro* și *contra*, se declară pentru continuitate, în sprijinul căreia mai pune și faptul istoric al expansiunei românești din părțile muntoase și centrale ale Daciei în câmpia din resărit de Carpați.

Pentru continuitate s'au declarat foarte hotărît și marii istorici RANKE (*Weltgeschichte* III, Leipzig 1883) și MOMMSEN (*Römische Geschichte* V, Berlin 1885), cum și geograful istoric KIEPERT (*Alte Geographie*, Berlin 1878; *Zur Ethnographie der Donauländer*, în *Globus*, 1878) și etnograful DIEFENBACH (*Völkerkunde Ost-Europas*, Darmstadt 1880), acesta din urmă admițând numai o admigrare din sudul Dunărei la vechiul element mai numeros și fundamental din Dacia Traiană. În cercurile filologice însă, părerile inclină mai mult spre teoria originii Românilor în sudul Dunărei.

În istoriografia națională, scrierile relative la chestiune, în fasa din urmă dela Miklosich și Roesler încoace, se apropie, în deosebire de cele anterioare, mai mult sau mai puțin de nouele teorii. Astfel teoria despre

elementul autohton romanizat, ca părtaş la formarea poporului român pe lângă elementul roman colonizat, combătută de Maior și contemporanii sei, este astăzi, dupe precedentul dat de B. P. HASDEU în mai multe scrieri istorice și filologice, general admisă. Deasemenea și pentru teoria migrațiunei s'au pronunțat unele voci, între care mai întâiu HURMUZACHI (*Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, publicație postumă, 1878 ș. u.), admițându-o pe lângă continuitatea unui rest de element roman. Studii speciale asupra chestiunei inșeși au publicat XENOPOL (*Teoria lui Roesler*, Iași 1884; *Une énigme historique. Les Roumains au moyen-âge*, Paris 1885) și scriitorul acestor rânduri (ONCIUL: *Teoria lui Roesler*, în *Convorbiri Literare*, 1885; *Zur rumänischen Streitfrage*, în *Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 1887; *Originile Principatelor Române*, București 1899).

Xenopol stă mai ales pe baza rezultatelor lui Jung și Pië, la care mai adaugă în sprijinul continuității douë argumente nouë: 1) din toponimie, arătând că în munții Daciei predomină nomenclatura românească, probă pentru vechimea Românilor în părțile muntoase; 2) din elementele ungurești ale limbei române, care sunt aproape aceleași la toți Daco-Românii, probă că în câmpia resă-

riteană ei au venit din regatul ungar, de unde au adus aceste elemente. — Onciul, susținând continuitatea pe teritoriul colonizațiunii romane (Oltenia cu partea resăriteană a Banatului și Transilvania), admite o admigrare din sudul Dunărei, dupe așezarea Slavilor și Bulgarilor în părțile de miază-noapte ale peninsulei Balcanice în secolul VII, până atunci locuite de populațiune romanică. În unitate teritorială pe ambele maluri ale Dunărei s'a format până atunci limba română cu cele trei dialecte principale, separate apoi prin invasiunea slavă, de către care vechea populațiune romanică s'a retras mai ales spre miază-zi, dar parte și spre miază-noapte. Prin admigrarea din miază-zi se explică diferitele elemente de incontestabilă origine transdanubiană, cum și amestecul celor trei dialecte ce se constată pe pământul Daciei, amestec urmat în așa mod că pe teritoriul colonizațiunii romane mai intense s'a păstrat mai curat dialectul daco-român, pe când în celelalte părți se află unele particularități caracteristice de ale dialectelor transdanubiane (macedo-român și istro-român).

Din punct de vedere lingvistic, chestiunea a fost tratată de HASDEU (*Strat și Substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în *Analele Acad. Rom.* 1892; *Românii Bănățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal*

și teritorial, în Analele Acad. Rom. 1896) și de O. DENSUȘIANU (*Histoire de la langue roumaine*, Paris 1901, încă neterminată). — Hasdeu pune formarea limbei românești, cu cele trei dialecte ale ei, în Oltenia, Banat și partea sud-vestică a Transilvaniei, în unitate teritorială cu elementul roman din Moesia (Moeso-Latinii) și Illyria (Illyro-Latinii); Macedo-Românii și Istro-Românii ar fi emigrat din Dacia Traiană dupe venirea Ungurilor (finea secol. IX), iar Moeso-Latinii și Illyro-Latinii ar fi dispărut între Bulgari și Serbi, fiind slavizați. — Densușianu pune formarea limbei românești în peninsula Balcanică, mai ales în Illyria, în vecinătate cu Albanezii, unde ea a primit elementele de origine sau afinitate albaneză; dînsul admite și «conservarea unui oarecare element roman în Dacia dupe părăsirea acestei provincii de către legiunile romane», fără să arate (până acum) importanța lui pentru formarea limbei.

Așa cum chestiunea se presintă azi, ea nu poate fi considerată ca rezolvată definitiv într'un sens sau în altul. În lipsă de mărturii istorice indiscutabile ca probe sigure, o soluție decisivă nu se poate aștepta (până la eventuale descoperiri nouă) decât dela studiul limbei și al toponimiei. Până atunci însă, tradiția istorică, așa cum e constatată dela cele dintâi mărturii asupra Românilor din

Dacia, decide pentru continuitate, rămânând probabilă numai o admigrare din sudul Dunărei, suficientă spre a explica tot ce s'a invocat mai cu temei pentru teoria migrațiunii. ✕

* * *

x Formarea poporului român a început negreșit în peninsula Balcanică, prin cucerirea Illyricului, începută pe timpul republicei la țărmul adriatic și terminată sub August la Dunăre. Până la cucerirea Daciei (106), provinciile illyrice, Dalmația (între Adriatică și Sava până la Drina), Pannonia meridională (între Sava și Drava) și Moesia superioară (pe ambele maluri ale Moravei), au fost în mare parte romanizate, așa că ele au putut să dea un contingent însemnat pentru colonizarea ei: între coloniile cunoscute dupe patria lor, elementul illyric se presintă ca relativ cel mai numeros în Dacia. Prin mijlocirea elementului illyro-latin, dintre Dunăre și Adriatică, elementul roman din Dacia a urmat să se desvolte în neîntreruptă legătură teritorială cu lumea latină, iar în această unitate etnică s'a format la Dunăre, pe o parte și pe alta, elementul omogen care a dat naștere poporului român. Dar acest popor nu s'a făcut și nu s'ar fi făcut fără de cucerirea și romanizarea Daciei,

prin care mai ales s'a îndeplinit întemeierea lui și s'a asigurat existența lui.

Teritoriul colonizațiunei romane în Dacia cuprindeà Oltenia cu partea resăriteană a Banatului și Transilvania. Pe acest teritoriu, elementul autohton a fost, dupe mărturiile din antichitate, foarte redus, parte prin resboiul de exterminare al lui Traian, parte prin retragere dinaintea cuceritorului; cei remași au dispărut curând între coloni, fiind romanizați. Acì s'a desvoltat o vieată romană foarte intensă, în colonii, municipii, stațiuni militare și alte așezări mai mici, care împleà rețeaua căilor așternute. Aceste căi plecà delà Dunăre pe cinci linii (Olt, Jiu, delà Turnu-Severin, delà gura Cernei) și delà gura Carășului), unindu-se la Ulpia Traiană (lângă Hațeg) și la Apulum (Alba-Iulia) și continuându-se pe la Potaissa (Turda) și Napoca (Cluj) până la Porolissum (Moghigrad) în valea Someșului; alte linii duceà spre resărit (pe Olt, Târnava mare, Mureș și Someș) până în munți, iar spre apus în regiunea minelor de aur și pe Mureș până la Tisa. În rețeaua acestor căi, civilizațiunea și limba romană, plantate prin «infinitele cete de oameni» pe care Traian le aduse spre a coloniza țeara «sleită de bărbați» în urma resboiului (cum spun scriitorii antici), au ajuns curând la cea mai înfloritoare respândire, despre care

numeroasele inscripțiuni și descoperiri arheologice dau eloquentă mărturie. În celelalte părți ale țerei însă, elementul dac s'a conservat, pe cât se vede, nedesnaționalizat sub dominațiunea romană, spre a dispărea apoi în potopul năvălirilor.

Elementul roman al părților colonizate, cu desăvârșire romanizate în curs de mai bine de un secol și jumătate de dominațiune romană, nu putea să fie desființat prin un ordin de strămutare a provincialilor, odată cu retragerea legiunilor sub Aurelian (271). Cea mai mare parte a provinciei era deja pierdută în mâinile barbarilor din timpul lui Galien (260—268); iar cele două legiuni ale ei, mai înainte având cartierele lor generale la Apulum și Napoca, se află concentrate, în timpul din urmă, aproape de Dunăre în Banat. Ordinul de strămutare nu se putea executa decât în partea rămasă încă imperiului, și chiar acolo o strămutare completă era, dupe natura lucrului, nerealizabilă. Dacia Aureliană (între Vid și Timoc), provincia nou-înființată în amintirea celei pierdute, drept în fața Olteniei și aproximativ ca și aceasta de mare, unde au fost așezați provincialii ce au plecat cu legiunile, nu putea să adăpostească, pe lângă populațiunea sa proprie, tot elementul roman de pe întinsul teritoriu romanizat al Daciei Traiane. De altminte, măr-

turiile scriitorilor antici nici n'au, dupe textul lor, acest înțeles.

Stăruința unui rest destul de însemnat al vechilor locuitori o arată, mai înainte de toate, vechea nomenclatură geografică ce s'a păstrat. De și numele orașelor, prefăcute în ruine și cenușe, au dispărut în veacurile de barbarie, totuși riurile au păstrat vechile lor nume: Olt (*Alutus*), Motru (stațiunea *Amutria* sau Ἀμότεριον = *Ad-Mutrium*), Cerna (*Tsierna*), Bârsava (stațiunea *Bersovia*), Timiș (*Tibiscus*, la Jordanes *Tibisia*), Mureș (*Marisus*, la Jord. *Marisia*), Ampoiu (localitatea *Ampelum*), Criș (la Jord. *Crisia*), Someș (*regio Samus*). Aceste nume (unele constatate și înainte de Romani) n'au putut să fie transmise decât prin vechii locuitori; iar faptul că ele s'au păstrat chiar pe teritoriul colonizat (de și cu unele modificări fonetice de altă natură decât la elementele latine ale limbei române, fie ca nume dace, fie sub influența celorlalte neamuri) vorbește pentru continuitatea elementului roman în această parte.

Că unele resturi de populațiune romanică au ramas dupe părăsirea provinciei, admit și adversarii continuității; dar aceste resturi, susțin ei, au trebuit să piară în timpul năvălirilor. Această părere nu e sprijinită prin mărturiile istorice. Chiar părțile care au fost mai intensiv colonizate și romanizate nu se

gădesc locuite de barbarii ce au stăpânit Dacia. Afară de Slavi (supuși celorlalți barbari), toate popoarele năvălitoare, fii ai stepei, au evitat părțile muntoase care adăposteau elementul roman: Goții s'au așezat în câmpia din resărit de Carpați, unde îi aflăm de câte ori se arată locuințele lor; Hunii, Gepizii, Avarii și Ungurii, în câmpia din apus; Pecenegii și Cumanii, la resărit de Carpați. În părțile centrale și muntoase ale Daciei s'au așezat durabil singuri Slavii (amestecați cu Sarmatai), care în nomenclatura topografică de origine slavă, respândită peste întreaga Dacie, pe lângă numeroasele elemente slave în limba Daco-Românilor, ne-au lăsat mărturia existenței lor mai îndelungate, ei înșiși dispărând prin romanizare. Aceste sunt fapte istorice incontestabile, care nu justifică deloc părerea că resturile romanice în Dacia ar fi trebuit să piară în timpul năvălirilor.

Cele mai vechi locuințe ale Românilor în Dacia se găesc chiar pe teritoriul colonizațiunii romane. Tradiția națională, păstrată în cronicile Țerei-Românești și ale Moldovei, cunoaște ca teritoriu românesc înainte de întemeierea Principatelor numai Oltenia și Transilvania cu părțile limitrofe ale Ungariei, pe Țările Olt, Mureș, Criș și Tisa. În țeara cucerită de Unguri, vechile anale rusești din cronica lui Nestor († 1114) arată, la venirea

acestora, pe «Vlahi și Sloveni» ca locuitori aflați acolo. Cu ele concordă și toate cronicile ungurești, care cunosc pe «Vlahi» ca vechi locuitori ai țerei, în deosebi în Transilvania, veniți ca «coloni ai Romanilor». Cele dintâi documente ce fac mențiune despre Români în nordul Dunărei îi arată mai întâiu în Transilvania, unde o parte de țeară se numeă, pe la începutul secolului XIII, «țeara Vlahilor» (*terra Blacorum*), ca teritoriu autonom, cu familii ce aveă acolo posesiuni din «timpuri imemorabile». Contemporanii îi consideră ca pe poporul cel mai vechiu în țeară, cum se vede din mărturiile cronicelor ungurești din secolul XII și XIII.

Cel mai vechiu cronicar cunoscut al Ungariei, notarul regelui Bela (secol. XII), are știre și despre un ducat român pe care Ungurii l-au aflat în Transilvania, pe lângă alte doue ducate în părțile de lângă Tisa, unul la miază-noapte, altul la miază-zi de Mureș, câteși trele supuse de Unguri. În partea sud-estică a Transilvaniei, unde se află apoi «țeara Vlahilor», un alt ducat s'a păstrat, dupe mărturia celorlalte cronicile ungurești, până în timpul lui Stefan cel Sânt, care îl supuse pe la 1002.

Un vechiu ducat român, a cărui existență este pusă, negreșit ca procronism, chiar în timpul lui Attila, este menționat în epopeea

germană Nibelunge (scrisă în secolul XII). «Ducele din țeara Vlahilor», numit acî alături cu «Grecii» (= imperiul byzantin) și cu «Pecenegii» (popor turc, la răsărit de Carpați), între cari vecini un asemenea ducat nu putea să fie decât în secolul XI (între Greci și Pecenegi) și XII (între Greci și Cumanii, confundați cu înrudiții Pecenegi pe care i-au înlocuit), trebuie căutat în Oltenia, pe atunci singura țeară românească ce nu se află sub stăpânirea altui neam. În Oltenia, tradiția națională, păstrată în cronică Țerei-Românești, cunoaște un vechiu banat românesc, înființat «multă vreme» înainte de întemeierea principatului. Acest banat se presintă ca veche organizație națională, de același fel ca și ducatele arătate în părțile Daciei cucerite de Unguri.

Astfel toate știrile concurg a înfățișa pe Români ca popor vechiu în Oltenia și Transilvania, teritoriul colonizațiunei romane.

Ducatul transilvănean în «țeara Vlahilor», supus de Stefan cel Sânt, este numit în cronicile ungurești ca «ducat bulgar»; iar despre «țeara Vlahilor» se zice, într'un document din 1231, că mult mai înainte, în «timpuri ce trec peste memoria omenească», ea fusese, dupe tradiția locală, «țeara Bulgarilor».

↳ Dupe mărturii byzantine și occidentale din secolul IX, stăpânirea Bulgarilor din sudul

Dunărei (popor turc, dela care Slavii supuși au primit apoi numele) se întindea pe atunci și în nordul fluviului, în partea numită «Bulgaria dincolo de Dunăre», hotărîndu-se spre apus cu Francii din Pannonia și cu Moravii din partea nord-vestică a Ungariei de apoi. Dupe așezarea Ungurilor la Tisa și Dunăre, Bulgarii (cu care ei au avut lupte la ocuparea țerei) sunt arătați, pe la mijlocul secolului X (Constantin Porphyrogenitul), ca «vecini resăriteni» ai lor. Aceasta nu putea să fie decât în nordul Dunărei, unde (dupe același autor) Ungurii se întindea dinspre apus până la «Puntea lui Traian» (lângă Turnu-Severin), iar dinspre resărit până în dreptul Silistriei se întindea Pecenegii. Intre Silistria și «Puntea lui Traian», malul stîng era încă sub stăpînirea Bulgarilor, ca și în secolul IX.

Deci «ducatul bulgar» din partea sud-estică a Transilvaniei, supus de Unguri pe la 1002, în locul căruia se găsește apoi sub stăpînirea ungurească teritoriul autonom «țeara Vlahilor», era un voevodat dependent de imperiul bulgar. Ca voevodate mai mult sau mai puțin dependente de imperiul bulgar trebuie să înțelegem și celelalte ducate arătate în Dacia la venirea Ungurilor, cum și banatul din Oltenia, stăpînirea bulgară în nordul Dunărei fiind un fel de suzeranitate asupra unor teritorii cu organizație națională proprie.

Dupe mărturiile ce avem, părțile Daciei cucerite de Unguri erà locuite de Români, vechii locuitori ai țerei, și de Slavi. Dar despre Slavi dau mărturie numai cronicile și numeroasele numiri topografice de origine slavă; documentele nu-i mai arată decât doară ca imigrați noi, cum erà Rutenii în Maramureș, care sporadic au pătruns și în Transilvania. În afară de aceștia, documentele nu cunosc acì decât Unguri, Sași și Români: Slavii vechi dispăruse între Români, cărorora ei le-au lăsat numeroasele elemente slave în limbă.

În legătură cu Slavii și în dependență de imperiul bulgar, Români din Dacia au primit și instituțiunile slave ce caracterizează apoi dezvoltarea lor politică. De atunci le-a ramas instituția *voevodatului* și a *cnezatului* (cu numiri slave), păstrată ca organizație națională și sub stăpânirea ungurească.

În regatul ungar, Români se găsesc trăind dupe un drept propriu românesc (*jus valachicum*), sub conducători naționali, numiți *cnezi* (sau *udvornici*=vornici) pe teritoriu mai mic, de regulă sat dependent de un castel regal, și *voevozi* pe teritoriu mai mare, district sau ținut (cum în Maramureș). Acești conducători erà judecătorii Românilor de pe teritoriile respective, strîngea dările pentru rege și îndeplinea celelalte ser-

vicii dominiale ce nu erà rezervate castelanelor sau altor funcționari regali. Cnezatul, de regulă ereditar, se dobândeà prin donațiune regală. Cnezii români care deveneau catolici erà declarați nobili și primeau cnezatul lor ca proprietate, astfel sporind rândurile nobilimei ungurești; cei remași ortodocși au decăzut apoi, din ce în ce, la starea de iobagi. Instituția cnezatului se găsește în regatul ungar numai în părțile locuite de Români, la care poporul ea se află, ca organizație națională mai veche, și în afară de regat. Ea este arătată, în secolul XIII (cronica lui Keza : *De udwornicis*), ca instituție veche la populațiunea supusă de Unguri.

Pe când așa se presintă Români în regatul ungar, peste munți ei au avut parte de o dezvoltare politică mai priincioasă. După desființarea imperiului bulgar (1018), banatul din Oltenia, cunoscut în secolul XII ca vechiu «ducat român», a continuat să existe, între stăpânirile Ungurilor, Bizantinilor și Pecenegilor, ca singură țeară românească liberă, din care a crescut apoi principatul Țerei-Românești. La resărit de Olt și de Carpați, stăpânirea Pecenegilor a ținut până în a doua jumătate a secolului XI, când ordinele lor principale s'au mutat peste Dunăre. Ea a fost înlocuită apoi prin stăpânirea Cumanilor, ale căror locuințe principale au con-

tinuat să fie însă între Don și Nipru până dupe începutul secolului XIII.

Pe timpul când părțile din resărit de Olt și de Carpați, părăsite de Pecenegi, se află sub stăpânirea nominală a Cumanilor, apar aci Românii, mai întâiu pe la mijlocul secolului XII. Ei se găsesc în «părțile de lângă marea Neagră» (1166) și în vecinătatea Galiției (1164 cu numele de *Vlahi* la Byzantini, 1150—1257 cu numele de *Bolochoveni*, derivat din *Voloch*=Vlach, în anale rusești). În Moldova, arătată pe atunci ca «pustie», așezările lor eră încă foarte rare, aci ei aflându-se mai ales în părțile de miază-noapte. Cei din părțile de lângă marea Neagră, arătați mai numeroși, eră în partea resăriteană a Țerei-Românești, de unde ei, ca aliați ai unei armate byzantine în contra Ungurilor, au intrat cu ea în Transilvania dinspre miază-zi. Contemporanul cronicar byzantin care-i menționează spune despre ei că «sunt urmași ai vechilor coloni din Italia». Deci ei nu eră cunoscuți contemporanilor ca popor imigrat din miază-zi de Dunăre, precum nici cei din vecinătatea Galiției nu putea să fi venit din acea direcție fără să fi ocupat mai mult partea meridională a Moldovei. În părțile nord-estice, ei au venit negreșit din regatul ungar, de unde mai apoi s'a descălecat și principatul Moldovei; cei

din partea resăriteană a Țerei-Românești vor fi venit parte din Oltenia, parte din Transilvania.

Originea ungureană a Românilor din vecinătatea Galiției o arată și organizația în cnezate ce se află la ei ca la Români din regatul ungar, cum și legăturile lor cu Ungaria. Cnezii lor, «cnezii Bolochoveni» din analele rusești, se găsesc luptând pe partea Ungurilor în contra principatului de Haliciu (1231). Această alianță cu Ungurii în contra vecinilor Ruși, pe lângă locuințele nordice și organizația cnezească, îi presintă ca fiind de origine Ungureni, remași în oarecare dependență de țeara-mumă.

În urma faptului că Români din regatul ungar au ocupat părțile părăsite de stăpânii anteriori la resărit de Olt și de Carpați, Ungurii consideră aceste părți ca dependente de regat, pretențiuni care n'au lipsit să provoace repetate conflicte. Deja ostilitățile din 1166 cu Români din partea resăriteană a Țerei-Românești putea să fie din asemenea motiv. Un conflict pentru «Vlahia» (=Țeara-Românească) se ivi apoi cu imperiul româno-bulgar al Asaneștilor. *Flor*

Inființat (1186) cu concursul Cumanilor și Românilor din nordul Dunărei, care au luat parte la toate resboaiele primilor Asanești, imperiul româno-bulgar, compus din «Bul-

2. v. 923 /

garia și Vlahia», se întindea și pe malul nordic (până la 1241). În partea din răsărit de Olt a Țerei-Românești, nu demult ocupată de Români, el a înlocuit stăpânirea nominală a Cumanilor (îndepărtați dela Dunăre prin înfrângerile suferite dela Byzantini sub împăratul Manuil în 1144 și 1148), pe când banatul Olteniei a reinnoit cu noul imperiu legăturile ce le avuse cu imperiul bulgar.

Asupra Vlahiei imperiului româno-bulgar, în parte ocupată de Români ungureni, făcea însă pretențiuni și Ungurii. De aci a rezultat un conflict între Emeric, regele Ungariei, și Ioan, «împăratul Bulgariei și Vlahiei», spre a cărui înlăturare Ioan ceru intervenția papei (1204). Conflictul, ramas nehotărit dupe moartea lui Emeric (1204) și a lui Ioan (1207), se mai repetă apoi pe la 1230, când Ungurii, învingători în regiunea Vidinului asupra oștirea lui Ioan Asan II, au ocupat o parte din Oltenia (aproximativ județul Mehedinți), unde înființară banatul unguresc al Severinului (constatat mai întâiu la 1233).

Puțin mai înainte, Ungurii anexase și o parte de țeară între Carpați și Siret până la Dunăre, ocupată de cavalerii Teutonî, căroro Andrei II le dăruise țeara Bârsei în Transilvania (1211). În urma unui conflict cu cavalerii pentru acest teritoriu, considerat ca

apartinând regatului, regele le retrase donațiunea (1225). În partea ocupată de ei în «Cumania» și remasă apoi sub stăpânire ungurească s'a înființat episcopatul Cuman (1227), subordonat primatului Ungariei. Ca locuitori ai acestui episcopat sunt arătați «Cumani, Secui și Vlahi»: curentul de emigrare din regatul ungar peste munți adusesse și pe Secui, ca și pe Români.

Pentru teritoriile anexate în Cumania și în Vlahia imperiului româno-bulgar, regele Ungariei luă titlul de «rege al Cumaniei și Bulgariei» (1233), titlu care exprimă pretențiunile coroanei ungurești și asupra părților neanexate din dosul Carpaților. Pe când Bela IV, provocat de papa, pregătea o nouă expediție în contra lui Ioan Asan II, în scopul de «a ocupa Bulgaria și celelalte țeri ale lui Asan» spre a le supune bisericeste scaunului papal, iar politicește coroanei ungurești, veni invasiunea Tatarilor (1241), care a dat lucrurilor altă față.

Tatarii luând în stăpânire toată Cumania până la Carpați, teritoriul episcopatului Cuman, desființat atunci, fu pierdut pentru Ungaria. Țeara-Românească însă, asupra căreia Ungurii făceau pretențiuni în contra Asanștilor, se găsește apoi în dependența de coroana ungurească. Decadența urmată dupe moartea lui Ioan Asan II (1241) sub mi-

norii sei fi (Caliman și Mihail), cu care s'a stins această dinastie română (1257), pe lângă pericolul ce amenință dela Tatarî, a înlesnit lui Bela IV să obțină, în cele din urmă, recunoașterea suzeranității sale în Țeara-Românească.

Spre asigurarea nouelor hotare, el dăruie în 1247 cavalerilor Ioanniți «țeara Severinului» (banatul unguresc) și «Cumania» (care în realitate eră în mâinile Tatarilor), exceptând dela donațiune țeara voevodului român Lytuon în dreapta Oltului și țeara voevodului român Seneslav în stânga Oltului, ambii vasali ai regelui; iar cavalerii luară îndatorirea să apere confinierele resăritene ale regatului «în contra păgânilor, Bulgarilor și altor schismatici». Actul de donațiune mai dispune ca «ei să nu primească oameni din regat, fie de ori ce stare și naționalitate, ca să se așeze acolo, fără de încuviințarea specială a regelui». Emigrarea românească din regatul ungar în aceste părți luase până atunci așa dimensiuni încât regele găsea necesar să ia măsuri preventive, cu toate că țeara de peste munți este arătată ca fiind supusă lui.

Dar curentul de expansiune peste munți a Românilor din regatul ungar n'a putut să fie stavilit: încă un secol mai târziu, prin o emigrare românească mai numeroasă, s'a descă-

lecat din Ungaria principatul Moldovei (1359).¹³⁵⁹ Principatul Țerei-Românești, a cărui întemeiere se atribue de cronicari, dupe analogia descălecatului Moldovei, unui descălecat din Transilvania (pus la 1290), s'a înființat prin unirea celor doue voevodate anterioare sub o singură domnie. Unirea, începută de voevodul oltean Lytuon pe la 1272 în luptă cu Ungurii, s'a îndeplinit sub urmașii sei până la Basarab Voevod, care prin învingerea reputată asupra regelui Carol Robert în 1330 câștigă independența, astfel devenind adevăratul întemeietor al Statului. Cu mult mai înainte de întemeierea principatului începuse descălecarea română din Transilvania și Oltenia în partea din resărit de Olt, prin care s'a pus basa voevodatului român de aci, înființat înainte de 1247, probabil sub Asanești.

* *

Până aci am avut în vedere numai faptele constatate prin mărturii istorice, dupe care se poate schița mersul istoriei Românilor în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor. Nu găsim nici o mărturie care ar da o probă directă în contra acestui rezultat în înțelesul contrar continuității române. Totuși doue puncte esențiale în chestiunea originii Românilor rămân nelămurite

numai cu știrile relative la teritoriul Daciei: limba și religiunea. Explicarea acestora nu se găsește decât prin mijlocirea elementului român din sudul Dunărei.

Ce privește limba, omogeneitatea ei la miez-noapte și la miez-zi de Dunăre se explică deajuns prin unitatea teritorială a elementului roman pe ambele maluri, în curs de cinci secole dela cucerirea Daciei până la așezarea în mase a Slavilor în peninsula Balcanică pe la începutul secolului VII. Finea secolului VI se admite în general ca termin între limba romană și limbele romanice. Până atunci, și limba română eră esențial formată ca limbă deosebită de limba muma și de limbele surori, și (dupe Miklosich) chiar diferențierea ei în dialecte începuse dejă.

X Prin invasiunea slavă în peninsula Balcanică, făcută în mase mai mari mai ales în domnia lui Foca (602—610) și continuată apoi, elementul roman de lângă Sava și Dunăre, unde până atunci este constatat mai numeros în Dalmația și în Dacia Illyricului (Dacia ripeană, Dacia mediterană, Moesia superioară, Dardania și Prevalitana), a fost silit să se retragă în mare parte spre miez-zi. Numai dupe această retragere, adevărată prin mai multe mărturii, se află element latin în provinciile meridionale (Macedonia, Epir și Thessalia), în mijlocul unei popula-

țiuni grecești și albaneze, Macedo-Românii de astăzi, câți au scăpat de desnaționalizare. Încă în a doua jumătate a secolului XI Kekavmenos știe despre Vlahii imperiului byzantin din timpul seu că «mai înainte ei locuiseră lângă Dunăre și Sava, unde acum locuiesc Serbii; fugind de acolo, ei s'au răspândit în tot Epirul și Macedonia, iar cei mai mulți s'au așezat în Ellada». În secolul XI, lângă Dunăre și Sava nu mai există Vlahi în imperiul byzantin, în număr considerabil; ei făcuseră acolo loc Serbilor. Din resturile remase pe teritoriu serbesc s'au mai păstrat Istro-Românii, emigrați spre apus.

Dialectul macedo-român și cel istro-român începuse a se diferenția de cel daco-român negreșit înainte de separarea lor. Unele din proprietățile lor fonetice mai esențiale, prin care ele se deosebesc de dialectul daco-român pur, se află și în dialecte sud-italice și grecești (modificarea labialelor înainte de *r*, ce caracterizează dialectul macedo-român) sau albaneze (rotacismul lui *r* intervocalic, ce caracterizează dialectul istro-român). Aceste particularități cu caracter meridional, regulă generală la Macedo-Români sau la Istro-Români, se află și la Daco-Români, dar numai în afară de teritoriul colonizațiunei romane mai intense. (Modificarea labialelor în părțile resă-sritene și nordice; rotacismul în munții apu-

seni, altă dată mai respândit.) Iar un număr de elemente albaneze în limba daco-română (pe lângă câte-va grecești vechi, fără aceeași importanță pentru chestiune) probează o atingere cu poporul dela care au fost împrumutate. Și unele și altele fiind de incontestabilă provenința transdanubiană, ele nu găsesc explicare decât prin Români originari din sudul Dunărei.

Precum aceste probe din limbă, așa și originea creștinismului la Românii din Dacia ne îndreaptă spre peninsula Balcanică. Terminologia creștină de origine latină pune mai presus de ori ce îndoială că Românii sunt creștini din epoca romană. Dar sub dominațiunea romană în Dacia, când noua religie era încă persecutată în imperiu, creștinismul n'a putut să prindă aci rădăcini durabile, chiar dacă ar fi pătruns și în Dacia (cum spune Tertullian pe la finea secol. II). Așa cum se presintă prin terminologia sa latină, creștinismul Românilor nu s'a putut forma decât în imperiul roman dela Constantin M. încoace, când biserica latină în provinciile dunărene se află înfloritoare până la invasiunea slavă.

Negreșit, prin contactul cu creștinii din imperiu, creștinismul s'a respândit și în nordul Dunărei: așa s'au creștinat Goții din Dacia, așa s'au făcut și creștinii dintre Huni (menționați la Hieronymus și Orosius pe la înce-

putul secol. V). Cu atât mai mult Daco-Romani de sub stăpânirea acestor popoare au putut să primească dela frații lor din imperiu primele elemente creștine.

Dar mai ales numeroșii captivi romani, transportați de barbari în nordul Dunărei, sunt arătați ca propagatori ai creștinismului. La Thessalonic, scaunul arhiepiscopal al Illyricului, de care depindea creștinii dela Dunăre în secolul VII—IX (dupe desființarea arhiepiscopatului Justinianei-Prime din Dacia Illyricului prin invasiunea slavă), se știe, pe la începutul secolului IX, că în secolul VII se află «dincolo (la miază-noapte) de Dunăre» un numer foarte mare de captivi, transportați de Avari din provinciile dunărene ale Illyricului, anume din «Daciele amândoue (cea ripleană și cea mediterană), Dardania, Mysia și Prevalitana», cum și din provinciile Thraciei; aceștia, cum spune Vieța S-lui Dimitrie dela Thessalonic, «amestecându-se cu păgânii, și fiii lor păstrând datinele romane, prin credința ortodoxă și prin sântul botez s'a înmulțit neamul creștin». Deasemenea și despre captivii transportați de Bulgari, pe la începutul secolului IX, din Thracia în «Bulgaria dincolo (la miază-noapte) de Dunăre», mărturii contemporane spun că ei propagă acolo creștinismul, în urma cărei propagande unii din ei au suferit martiriul, din ordinul khanului

Astfel, până la creștinarea Bulgarilor (864), creștinismul s'a răspândit în nordul Dunărei parte prin contactul cu creștinii din imperiu, parte prin captivii transportați din provinciile romane. El a fost propagat în formă latină, propagatorii lui fiind din părțile romanizate ale peninsulei Balcanice, cu biserica latină sub supremația Romei. Încă la 860 arhiepiscopul de Thessalonic se află numit ca vicar al papei, «dupe datina veche» (*more vetere*), în provinciile Illyricului: «Epir, Macedonia, Thessalia, Achaia, Dacia ripeană, Dacia mediterană, Moesia, Dardania, Prevalitana». Creștinarea Bulgarilor, făcută patru ani în urmă, a hotărît apoi soarta bisericii române.

În dependență de imperiul bulgar, Românii din nordul Dunărei au primit organizația lor bisericească sub ierarchia bulgară, cu limba bisericească slavă, introdusă în Bulgaria (dupe 885) prin discipolii lui Ciril și Metod, apostolii Slavilor. Și dupe desființarea imperiului bulgar, ei au continuat să fie sub arhiepiscopatul de Ochrida (ultima capitală a imperiului, cu scaunul arhiepiscopal) până la înființarea mitropoliilor românești ale Ungrovlahiei (1359) și Moldovei (1401).

Până la constituirea bisericii bulgare, o organizație bisericească, care să desvolte mai departe elementele creștine primite din sudul Dunărei, nu există și nu putea să existe în

Dacia sub stăpâniri păgâne. Prin o biserică constituită, elementul roman dela Dunăre a putut să se formeze ca popor creștin numai în provinciile imperiului, în cele trei secole dela Constantin M. până la invasiunea slavă; iar invasiunea păgână trebuie să-l fi aflat așa întărit în credință încât el să poată rezista până la creștinarea Bulgarilor. Această rezistență el n'ar fi putut s'o aibă în nordul Dunărei fără o puternică alimentare din miază-zi.

Așa fiind, limba Românilor din Dacia, cu elementele ei transdanubiane, și creștinismul lor de origine latină, pe lângă mărturiile istorice despre intensitatea elementului roman în provinciile de miază-noapte ale peninsulei Balcanice până în secolul VII și despre retragerea lui de către invasiunea slavă, sunt argumente incontestabile pentru o imigrare română din sudul Dunărei. Dar nu această imigrare a dat ființă poporului român în Dacia Traiană, a cărui existență din timpul dominațiunii romane o dovedește toată tradiția istorică, ca și așezarea lui geografică.

Un popor imigrat pe nesimțite, care de-a dreptul să ocupe exact același teritoriu pe care înainte de un mileniu îl părăsise străbunii sei; care îndată să fie recunoscut, de către vecinii aflați, ca popor vechiu în țeară, mai vechiu chiar decât ei înșiși; care, abia venit, să absorbă, pe un întins teritoriu și

încă într'un stat organizat ca regatul ungar, neamuri demult așezate, până atunci nedesnaționalizate de stăpânii lor, și dindată să se redice la o stare socială și politică precum cea a Românilor în Dacia: acel popor al minunilor, istoria nu-l cunoaște, mintea noastră nu-l cuprinde.

Față cu acestea nu este admisibilă decât o admigrare română din miază-zi, la neamul daco-român, născut și crescut în țeara lui. Prin această admigrare, care explică suficient tot ce adversarii continuității au invocat mai cu temei, se mai explică și faptul foarte remarcabil că numai în afară de teritoriul colonizațiunei romane mai intense în Dacia se află proprietăți fonetice de ale dialectelor transdanubiane, pe când pe acel teritoriu însuși s'a păstrat mai curat dialectul daco-român propriu zis. Unde erà un strat vechiu mai puternic, influența stratului nou a fost mai slabă.

Cât despre timpul immigrărei, ea caută să fi început nu mult dupe așezarea Slavilor în peninsula Balcanică. Mai ales perioada de liniște ce a urmat în Dacia dupe așezarea Bulgarilor în Moesia (679) până la venirea Ungurilor (894) a trebuit să atragă pe Românii transdanubiani, puși în mișcare prin retragerea de către invasiunea slavo-bulgară. Puterea Avarilor erà slăbită încă dela defec-

țiunea Bulgarilor sub Cubrat (pe la 635), federat al imperiului roman; cu Bulgarii (pe atunci așezați la miază-noapte de gurile Dunărei) se aliase și Slavii vecini, cum și «captiveii romani ai Avarilor» din nordul Dunărei, spre a scutura jugul avar. În urmă, părți ale Daciei se găsesc unite cu statul bulgar din Moesia (chiar dela început), cu care, dupe risipirea Avarilor prin Carol M. (799), s'au unit și părțile stăpânite până atunci de ei la resărit de Tisa.

Pe timpul când ambele maluri ale Dunărei, în secolul IX până la Morava și Tisa, eră unite sub aceeași stăpânire, — ca «țeară imensă și popor mult», cum un geograf german din secolul IX numește imperiul bulgar din timpul seu, — admigrarea română din miază-zi, la frații pe atunci mai bine adăpostiți în Dacia, a putut să urmeze mai firește decât ori când. Negreșit, ea putea să se continue și în secolele următoare, dar fără să aibă caracterul unei mișcări în mase: nici masele puse în mișcare, nici motivul unei asemenea mișcări nu se mai află pe urmă. Partea cea mai mare a elementului roman din provinciile de miază-noapte ale peninsulei Balcanice s'a retras, pe cât se vede, în primele secole dupe așezarea Slavilor și Bulgarilor, căci el n'a avut o influență mai însemnată asupra limbei acestor popoare. Retragerea s'a făcut mai întâiu spre

miază-zi, unde este adevărată; pe urmă și spre miază-noapte, unde este probabilă.

Intăriți prin admigrarea de peste Dunăre, Românii din Dacia au putut apoi să absorbă cu atât mai ușor elementul slav conlocuitor, ale cărui urme au ramas în nomenclatura topografică pe toată întinderea țerei, ca și în elementele slave ale limbei românești și ale organizației sociale și politice, și să desvolte acea putere de expansiune prin care ei au cucerit etnicește aproape tot teritoriul Daciei antice, iar politicește partea cea mai expusă a ei. Această putere de asimilare și de expansiune, cum istoria n'o arată decât la popoare autochtone sau cuceritoare, ei au desvoltat-o mai ales ca element autohton pe teritoriul colonizațiunei romane, ca element cuceritor în Principate.

Așa înțelegem istoria veche a Românilor în Dacia Traiană.

